

ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Бурдін Володимир Миколайович

УДК 343.222 (477)

**ОСУДНІСТЬ ТА НЕОСУДНІСТЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ
УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ**

12.00.08 – кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право

АВТОРЕФЕРАТ

**дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук**

Львів – 2011

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Львівському національному університеті імені Івана Франка Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України.

Науковий консультант:

– доктор юридичних наук, доцент **БОЙКО Андрій Михайлович**, Львівський національний університет імені Івана Франка, декан юридичного факультету.

Офіційні опоненти:

– доктор юридичних наук, професор **МУЗИКА Анатолій Ананійович**, Державний науково-дослідний інститут митної справи, заступник директора з наукової та правової роботи;

– доктор юридичних наук, професор **ДУДОРОВ Олександр Олексійович**, Луганський державний університет внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка, професор кафедри кримінального права;

– доктор юридичних наук, доцент **ХАВРОНЮК Микола Іванович**, Верховний Суд України, заступник керівника апарату.

Захист відбудеться «30» серпня 2011 року о 10⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.725.02 у Львівському державному університеті внутрішніх справ за адресою: 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Львівського державного університету внутрішніх справ за адресою: 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

Автореферат розісланий «29» червня 2011 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

І.В. Красницький

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Проблеми, які стосуються суб'єкта злочину, завжди привертали до себе увагу вчених різних галузей наук. Пов'язано це з тим, що саме ці, на перший погляд, лише кримінально-правові питання, пронизані загальнофілософськими проблемами свободи волі, детермінації поведінки та відповідальності за неї. Одними з найсуперечливіших у цій сфері є проблеми осудності та неосудності. Складність зазначених питань зумовлена, передусім, їхнім комплексним характером. Адже, незважаючи на те, що поняття осудності та неосудності є кримінально-правовими поняттями, вони наповнені психологічним змістом, оскільки їхні ознаки характеризують психічну діяльність особи під час вчинення нею злочину або суспільно небезпечного діяння, відповідно. Отже, правильне визначення змісту цих понять залежить не тільки від їхнього функціонального призначення у кримінально-правовому регулюванні, а й від того, наскільки адекватно їхні ознаки будуть відображувати інтелектуально-вольові процеси психічної діяльності людини.

Актуальність цієї проблематики підтверджується і статистичною інформацією про кількість осіб з психічними розладами. Сучасний темп життя, збільшення обсягу інформації, яка надходить з різного роду джерел, а також об'єктивна необхідність швидкого її опрацювання для правильного прийняття рішень тільки погіршує психічне здоров'я населення. Згідно даних Міністерства охорони здоров'я України за останні 12 років кількість осіб з психічними розладами зросла у 1,2 раза, з 222,3 до 248,2 на 100 000 населення. Сьогодні близько 1,2 мільйона жителів України страждають від психічних розладів різного ступеня складності. Звісно, що збільшення кількості осіб з психічними розладами різного ступеня важкості не дає підстави однозначно відносити їх до категорії потенційно суспільно небезпечних. Водночас така ситуація насторожує, оскільки в окремих випадках саме різного роду психічні розлади та захворювання є безпосередніми причинами вчинення правопорушень, у тім числі і суспільно небезпечних діянь.

Проблеми, які стосуються осудності та неосудності, у різний час були предметом дослідження П.П. Андрушка, Ю.М. Антоняна, Ю.В. Бауліна, Ю.С. Богом'яглова, С.В. Бородіна, Б.С. Волкова, П.А. Вороб'я, А.О. Габіані, В.В. Голіни, В.І. Греліка, М.С. Грінберга, В.К. Грищука, О.О. Дудорова, В.П. Ємельянова, Н.Г. Іванова, М.Й. Коржанського, О.М. Костенка, М.В. Костицького, Л.М. Кривоченко, В.М. Кудрявцева, Н.С. Лейкіної, В.В. Лунєєва, В.Я. Марчака, Н.А. Мірошніченко, Р.І. Міхеєва, А.А. Музики, В.О. Навроцького, Г.В. Назаренка, Т.Ю. Орешкіної, В.С. Орлова, В.Г. Павлова, М.І. Панова, А.О. Пінаєва, А.В. Савченка, В.Г. Смірнова, В.В. Сташиса,

В.Я. Тація, В.П. Тихого, В.М. Трубникова, П.Л. Фріса, М.І. Хавронюка, І.К. Шахриманьян, Н.М. Ярмиш, С.С. Яценка та інших відомих вчених.

Варто також зазначити, що активне обговорення проблем осудності та неосудності, а також визначення основних напрямів їхнього подальшого дослідження розпочалося ще у минулому та позаминулому століттях і пов'язане з класичними працями О.Ф. Кістяківського, О.В. Лохвицького, Е.Я. Немировського, С.В. Познишева, М.Д. Сергієвського, В.Д. Спасовича, М.С. Таганцева, С.І. Тихенка, В.С. Трахтерова та ін.

З урахуванням того, що ознаки понять осудності та неосудності позначають психічну діяльність людини, істотний внесок у вирішення цих проблем зробили вчені-психіатри: О.М. Бунеев, Х.А. Гасанов, Л.П. Гримак, В.А. Гурьєва, Н.М. Жариков, М.І. Затуловський, Я.М. Калашник, В.Х. Кандинський, М.М. Кітаєв, М.М. Коченов, І.А. Кудрявцев, Д.Р. Лунц, В.Б. Первомайський, В.Е. Рожнов, С.Л. Рубінштейн, Ф.С. Сафуанов, В.П. Сербський, О.Д. Сітковська, І.Ф. Случевський, Б.А. Спасенніков, Ц.М. Фейнберг та інші.

В останні роки проблеми, які стосуються осудності та неосудності, були предметом дисертаційних досліджень А.А. Васильєва, О.В. Зайцева, В.В. Леня, В.Я. Марчака, Н.А. Орловської, Т.М. Приходько, О.О. Ходимчук, М.Й. Цепіня, Л.І. Шеховцової.

Незважаючи на те, що наукові дослідження згаданих вчених є вагомим внеском у розвиток кримінально-правової науки, вони не вичерпують цієї проблематики. Багато питань і надалі залишаються спірними. Пов'язано це, насамперед, з тим, що тривалий час у кримінальному законодавстві закріплювалося тільки поняття неосудності. Тож природно, що саме це поняття та його кримінально-правове значення передусім було предметом дослідження вчених. Ознаки поняття осудності, як правило, виводили з відповідних ознак поняття неосудності, які вважали первинними. По суті, такий підхід законодавця призвів до того, що поняття осудності та його кримінально-правове значення відходило на задній план і досліджувалося лише у межах проблем неосудності. Щоправда, у процесі наукових досліджень вчені дійшли практично одностайного висновку про те, що поняття осудності є первинним по відношенню до поняття неосудності, що призвело до переосмислення багатьох напрацьованих раніше положень. У чинному КК України законодавець уперше закріплює визначення позитивного поняття осудності. Водночас, зробивши такий суттєвий крок уперед порівняно з попереднім кримінальним законодавством, законодавець не робить подальших змін. Не змінено поняття неосудності та її причин, не змінено структурне розміщення вказаних понять, і надалі поруч в одній статті розташовані поняття не тільки з протилежним змістом, а й ті, які не мають прямого відношення до осудності та неосудності та їхніх кримінально-правових наслідків. Отже,

зазначена проблематика залишається актуальною і потребує комплексного підходу до її вирішення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане згідно з планом наукової діяльності кафедри кримінального права та криминології Львівського національного університету імені Івана Франка у межах теми «Теоретико-прикладні проблеми кримінально-правової політики в Україні» (номер державної реєстрації 0110U004074), а також пов'язане з реалізацією Концепції реформування кримінальної юстиції, яка затверджена Указом Президента України 8 квітня 2008 р. № 311/2008. Тема дисертації затверджена рішенням Вченої ради Львівського національного університету імені Івана Франка від 24 лютого 2010 р. (протокол № 11/2).

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційного дослідження полягає в тому, щоб на підставі комплексної характеристики кримінально-правових явищ осудності та неосудності, а також чинників, які впливають на інтелектуально-вольову діяльність людини, розробити цілісний та системний підхід до цих явищ та чинників в механізмі кримінально-правового регулювання і на основі такого підходу внести науково обґрунтовані пропозиції щодо удосконалення КК України, а також практики його застосування. Для досягнення цієї мети були поставлені такі завдання:

1) з'ясувати основні історичні етапи становлення кримінального законодавства в частині, що стосується кримінально-правових понять осудності та неосудності, а також визначити їхнє загальнофілософське підґрунтя у різні періоди;

2) проаналізувати положення зарубіжного кримінального законодавства держав різних правових систем, які стосуються осудності та неосудності, з метою виявлення спільних та відмінних ознак, а також універсальних тенденцій їх розвитку;

3) визначити формально-логічні та термінологічні засади дослідження осудності і неосудності та їхнього кримінально-правового значення;

4) виокремити істотні ознаки відповідних явищ з метою формулювання змісту понять осудності та неосудності, проаналізувати співвідношення цих понять між собою та з іншими поняттями;

5) дослідити чинники, які можуть виключати свідомо-вольовий контроль особи за своєю поведінкою, їхню кримінально-правову природу з метою вирішення питання про можливість диференціації причин неосудності;

6) з'ясувати кримінально-правове значення добровільної втрати особою свідомо-вольового контролю за своєю поведінкою чи добровільного ослаблення такого контролю;

7) на підставі здійсненого дослідження розробити пропозиції щодо вдосконалення чинного КК України та практики його застосування.

Об'єктом дослідження є суб'єкт злочину у кримінальному праві України.

Предметом дослідження є осудність та неосудність у кримінальному праві України.

Методи дослідження. Враховуючи комплексний характер досліджуваної проблематики, для вирішення поставлених завдань у дисертації були використані як загальнонаукові, так і спеціальні методи пізнання соціальних та правових явищ. Дисертаційне дослідження, а також використані у ньому наукові методи пізнання, ґрунтуються на діалектичному сприйнятті правової дійсності. Достовірність результатів дослідження забезпечується методологічним плюралізмом. Історико-правовий метод дозволив проаналізувати розвиток кримінального законодавства у частині, що стосується осудності та неосудності, у динаміці, виявити основні етапи та тенденції становлення кримінального законодавства у цій частині (підрозділи 1.1., 1.3., 3.2., 4.2., 4.11.). За допомогою порівняльно-правового методу було проаналізовано кримінальне законодавство зарубіжних держав, які належать до різних правових систем, в частині, що стосується осудності та неосудності, визначено загальні тенденції розвитку відповідних положень, зроблено відповідні пропозиції щодо удосконалення чинного КК України (підрозділи 1.4., 3.3., 4.11.). Використання методів діалектичної логіки дало можливість визначити соціально-правові передумови розвитку та зміни законодавчих положень, які стосуються осудності та неосудності, а також показати ті чинники, які мали в цьому відношенні істотне значення. Крім того, за допомогою цих методів було проаналізовано осудність та неосудність не тільки як поняття, а як реальні явища правової дійсності (підрозділи 1.1., 1.3., 2.1., 2.7., 3.1., 4.1., 4.11.) Формально-логічні методи (аналіз, синтез, індукція, дедукція) дали можливість визначити істотні ознаки і власне зміст понять осудності та неосудності, обсяг цих понять, термінологію позначення їх ознак, з'ясувати співвідношення між цим та суміжними кримінально-правовими поняттями, довести необхідність диференціації причин неосудності (підрозділи 1.2., 2.1.-2.6., 2.8.-2.10., 4.1.). Метод моделювання та метафізичний метод дали можливість запропонувати нові конструкції статей, у яких сформульовані поняття осудності та неосудності, а також тих чинників, які можуть виключати або ослаблювати можливість особи здійснювати свідомо-вольовий контроль за своїми діями (підрозділи 2.2., 3.2., 4.2.-4.11.). Соціологічні методи (вивчення і узагальнення матеріалів кримінальних справ та експертних висновків) використовувались при опрацюванні матеріалів практики (підрозділи 2.1., 2.2., 2.6., 2.7., 2.9., 3.2., 3.3., 4.2.-4.3., 4.11.).

Емпіричну базу дослідження становлять дані, отримані в результаті аналізу понад 600 кримінальних справ, розглянутих Верховним Судом України, апеляційними та місцевими судами Волинської, Закарпатської,

Київської, Львівської, Одеської, Рівненської, Херсонської, Черкаської, Чернігівської областей за 2002-2010 рр. Проаналізовано також понад 120 висновків амбулаторних та стаціонарних судово-психіатричних експертиз, проведених експертами Волинської обласної психіатричної лікарні, Житомирської обласної психіатричної лікарні, Івано-Франківської обласної психіатричної лікарні, Львівської обласної державної клінічної психіатричної лікарні, Обласного клінічного психоневрологічного диспансеру Івано-Франківського УОЗ ОДА, Острозької обласної психіатричної лікарні та Хмельницької обласної психіатричної лікарні.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є першим в Україні комплексним дослідженням теоретичних, законотворчих та правозастосовних проблем осудності та неосудності у механізмі кримінально-правового регулювання. Найбільш важливими результатами, які розкривають наукову новизну дисертаційного дослідження, можна вважати такі положення:

Уперше:

- доведено, що відношення суперечності, яке існує між поняттями осудності та неосудності, з одного боку, зумовлює пряму залежність між змістом цих понять, а з другого, вимагає зміни усталеної термінології, яка використовується для позначення ознак цих понять, з метою підкреслення відношення суперечності;

- встановлено, що активний розвиток психіатричної науки в кінці XIX ст. мав подвійний вплив на формування кримінально-правових понять осудності та неосудності. З одного боку, зміст цих понять наповнився чітко структурованими ознаками, які вказують на інтелектуально-вольову діяльність особи, проте, з іншого, саме вплив судових психіатрів призвів до гіперболізації психічних розладів серед причин неосудності, і в кінцевому результаті витіснення з цих причин інших чинників, які можуть виключати свідомо-вольовий контроль особи за своєю поведінкою, та переміщення їх до інших кримінально-правових понять та інститутів;

- на основі загальнофілософського та формально-логічного аналізу багатофакторного впливу на інтелектуально-вольову діяльність людини зроблено висновок про необхідність диференціації причин неосудності, а також запропоновано новий перелік цих причин;

- використання системно-структурного аналізу та загальнофілософських категорій «причини» та «наслідку» дало змогу виділити з різних кримінально-правових понять та інститутів ті чинники, які можуть виключати можливість особи забезпечувати свідомо-вольовий контроль за своїми діями, і віднести їх до причин неосудності;

- запропоновано виділення родового поняття фізичного впливу як однієї з причин неосудності, яке дозволяє охопити вплив різного роду психофізичних

чинників насильницького та ненасильницького характеру на інтелектуально-вольову діяльність людини;

- обґрунтовано положення про те, що поведінка, спричинена рефлексами та непереборною силою, залишається діянням у кримінально-правовому значенні, але є різновидом мимовільної поведінки, оскільки відбувається поза свідомо-вольовим контролем, що дозволяє відносити рефлекси та непереборну силу до можливих причин неосудності;

- визначено кримінально-правове поняття непереборної сили як однієї з можливих причин неосудності. Під непереборною силою запропоновано розуміти явища непередбачуваного чи невідворотного для особи характеру, впливу яких особа не могла уникнути або яким не могла запобігти;

- доведено, що такі ознаки, як «усвідомлення діяння» та «передбачення наслідків», які характеризують окремі прояви психічної діяльності людини, є хоч і взаємопов'язаними, проте порівняно самостійними, і не можуть бути замінені одна одною під час формулювання кримінально-правових понять осудності та неосудності;

- аргументовано, що нижня вікова межа, яка визначає, з якого моменту може наставати кримінальна відповідальність, виконує стосовно осудності обслуговуючу функцію, і самостійного кримінально-правового значення не має. Законодавець використовує її для того, щоб визначити, з якого моменту стосовно особи діє презумпція осудності, і до якого моменту діє неспростовна презумпція неосудності особи;

- встановлено, що осудність не можна вважати передумовою вини, оскільки ці явища перебувають у нерозривному зв'язку, адже позначають психічну діяльність особи під час вчинення нею злочину. Доведено, що співвідношення між цими явищами можна назвати співвідношенням форми та змісту, де осудність є змістом, а вина його формою. Водночас зміст понять вини та осудності утворюють різні ознаки, які характеризуючи психічну діяльність особи під час вчинення нею злочину, виконують різні функції у механізмі кримінально-правового регулювання.

Удосконалено:

- розуміння того, що усвідомлення кримінальної протиправності та суспільної небезпечності як самостійних ознак злочину відбувається на різних підрівнях сприйняття особою соціально-правової дійсності, які не поглинаються одне одним, а отже, вказівка на можливість усвідомлення обох цих ознак злочину повинна бути відображена у змісті поняття осудності;

- аргументацію висновку про те, що, незважаючи на взаємопов'язаність та тісну взаємозалежність інтелектуальних та вольових процесів психічної регуляції поведінки людини, під час формулювання кримінально-правових понять осудності, його видів, а також неосудності необхідно окремо

наголошувати на ознаках, які позначають інтелектуальні та вольові процеси такої психічної діяльності;

- обґрунтування положення про те, що під час вирішення питання про осудність особи необхідно з'ясувати її можливість усвідомлювати свої діяння, передбачати їхні наслідки та керувати ними на час початку вчинення суспільно небезпечного діяння. Це правило стосується усіх складів злочинів, незалежно від конструкції об'єктивної сторони та фактичної тривалості злочину;

- формулювання медичних причин неосудності, яке повинно забезпечувати максимально повне охоплення різного роду психічних розладів, які виключають можливість особи забезпечувати свідомо-вольовий контроль за своєю поведінкою. Водночас доведено, що з огляду на правила формальної логіки, які стосуються співвідношення змісту та обсягу поняття, це може відбуватися тільки шляхом виділення загального поняття, а не способом казуалізації, як це має місце у чинному КК України;

- розуміння того, що виключати можливість особи забезпечувати свідомо-вольовий контроль за своєю поведінкою можуть не тільки психічні, а й соматичні розлади;

- положення про те, що відставання у психічному розвитку можна розглядати як родові поняття, яке охоплює два видових поняття: 1) відставання у психічному розвитку, яке, по суті, за своїм ступенем можна розглядати як психічний розлад; 2) відставання у психічному розвитку, яке є лише формою педагогічної занедбаності. Доведено, що другий вид психічного відставання у розвитку можна розглядати як самостійну причину неосудності.

- аргументацію про те, що невідповідність психофізіологічних можливостей особи вимогам кримінально-значимої ситуації може суттєво впливати на можливість такої особи забезпечувати свідомо-вольовий контроль за своєю поведінкою, в окремих випадках виключаючи його. Отже, є всі підстави для того, щоб розглядати таку невідповідність психофізіологічних можливостей особи вимогам кримінально-значимої ситуації як одну з причин неосудності.

Набули подальшого розвитку:

- положення про те, що співвідношення між поняттями «осудність» та «кримінальна деліктоздатність» можна назвати співвідношенням «частини і цілого», коли ознаки одного поняття повністю належать до змісту іншого поняття, ширшого за змістом;

- обґрунтування положення про те, що поняття осудності є подільним, що дозволяє у межах його обсягу виділяти видові поняття за умови, що їхні ознаки будуть виконувати додаткові функції у механізмі кримінально-правового регулювання, які не виконують ознаки родового поняття осудності. Запропоновано відмовитися від терміна «обмежена осудність», натомість

безпосередньо вказати на нові істотні ознаки цього видового поняття, розмістивши їх в структурі кримінально-правових інститутів з урахуванням виконуваних ними функції;

- положення про те, що, за загальним правилом, стан, який ослаблює інтелектуально-вольову діяльність особи під час вчинення нею злочину, потрібно враховувати як обставину, яка пом'якшує кримінальну відповідальність особи. Водночас вважаємо за необхідне передбачити положення, згідно з яким суд, мотивувавши своє рішення, може не врахувати такий стан як обставину, що пом'якшує кримінальну відповідальність, у випадку, коли особа опинилася у такому стані під час вчинення злочину з власної волі;

- аргументація про можливість застосування до осіб, визнаних обмежено осудними, примусових заходів медичного характеру лише за їхньої згоди;

- обґрунтування твердження про те, що немає достатніх підстав для окремого виділення психофізіологічного одряхління як самостійної причини неосудності, оскільки старість не можна розглядати як захворювання чи розлад, а досягнення особою похилого чи старечого віку ще не свідчить про втрату нею можливості здійснювати свідомо-вольовий контроль за своєю поведінкою;

- положення про те, що з метою уникнення об'єктивного ставлення у вину під час вирішення питання про кримінальну відповідальність за суспільно небезпечні діяння, вчинені у стані так званого повного сп'яніння, чи іншому стані, який виключає можливість особи здійснювати свідомо-вольовий контроль за своїми діями, необхідно використовувати конструкцію злочину *sui generis* по відношенню вже до самого факту добровільного приведення особою себе до такого стану;

- розуміння того, що різного роду обставини суб'єктивного чи об'єктивного характеру, які виникають після вчинення особою злочину, не можуть впливати на вирішення питання про осудність особи і змінювати суті матеріального кримінального правовідношення. У таких випадках, залежно від часу виникнення таких обставин, йдеться про процесуальні перепони для розслідування кримінальної справи або реалізації вже покладеної на особу кримінальної відповідальності.

Практичне значення одержаних результатів. Теоретичні та практичні висновки, отримані в результаті проведеного дисертаційного дослідження, були використані та мають перспективу використання:

- у науково-дослідній діяльності при подальшому дослідженні кримінально-правових проблем осудності і неосудності, їхнього кримінально-правового значення, а також суміжних кримінально-правових понять та інститутів;

- у *законотворчій діяльності* при подальшому вдосконаленні окремих положень чинного КК України, які стосуються понять осудності та неосудності, причин, які можуть призводити до неосудності особи, інституту обставин, які виключають злочинність діяння, тощо (лист Комітету Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності від 4 лютого 2010 р. № 04-19/14-209);

- у *правозастосовній діяльності* безпосередньо під час розслідування кримінальних справ, по яких виникає питання про осудність чи неосудність особи, а також підготовці узагальнень судової і правоохоронної практики і відповідних роз'яснень щодо правозастосування (лист Правового управління Верховного Суду України від 9 червня 2010 р. № 262-2151/0/8-10);

- у *навчальному процесі* при викладанні навчальних дисциплін «Кримінальне право України», «Судова психіатрія», відповідних спецкурсів, а також підготовці підручників, навчальних посібників та іншої навчальної літератури, яка використовується у юридичних навчальних закладах (акт впровадження Львівського національного університету імені Івана Франка від 16 березня 2011 р.).

Особистий внесок здобувача. Положення, що викладені в дисертації і виносяться на захист, а також у наукових публікаціях, розроблені автором особисто.

Апробація результатів дисертації. Результати дисертаційного дослідження оприлюднені на 20 міжнародних, республіканських, міжвузівських науково-практичних конференціях, симпозіумах та семінарах, а саме: VII Міжнародній науково-практичній конференції «Наука і освіта '2004» (м. Дніпропетровськ, 2004 р.); III Міжнародній науково-практичній конференції «Динаміка наукових досліджень '2004» (м. Дніпропетровськ, 2004 р.); XI Регіональній науково-практичній конференції «Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні» (м. Львів, 2005 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Реформування кримінального та кримінально-процесуального законодавства: сучасний стан та перспективи» (м. Івано-Франківськ, 2005 р.); XII Регіональній науково-практичній конференції «Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні» (м. Львів, 2006 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Дні науки – 2006» (м. Дніпропетровськ, 2006); XIII Регіональній науково-практичній конференції «Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні» (м. Львів, 2007 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування і перспективи удосконалення» (м. Львів, 2007 р.); III Международной научно-практической конференции «Научное пространство Европы – 2007» (г. Днепропетровск, 2007 г.); XIV Регіональній науково-практичній конференції «Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні» (м. Львів, 2008 р.);

Міжнародному симпозиумі «Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування перспективи удосконалення. Прогалини у кримінальному законодавстві» (м. Львів, 2008 р.); XV Регіональній науково-практичній конференції «Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні» (м. Львів, 2009 р.); Міжнародному симпозиумі «Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування і перспективи удосконалення. Диференціація кримінальної відповідальності» (м. Львів, 2009 р.); Всеукраїнському науково-практичному семінарі «Політика української держави у сфері боротьби зі злочинністю» (м. Івано-Франківськ, 2009 р.); XVI Регіональній науково-практичній конференції «Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні» (м. Львів, 2010 р.); Седьмой Международной научно-практической конференции «Уголовное право: стратегия развития в XXI веке» (г. Москва, 2010 г.); X Международной научно-практической конференции «Система ценностей современного общества» (г. Новосибирск, 2010 г.); III Всеукраїнській науково-теоретичній конференції «Філософські, методологічні й психологічні проблеми права» (м. Київ, 2010 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми розкриття та розслідування злочинів у сучасних умовах» (м. Запоріжжя, 2010 р.); XVII Регіональній науково-практичній конференції «Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні» (м. Львів, 2011 р.).

Публікації. Результати дослідження опубліковано у трьох монографіях, 34 статтях у фахових наукових виданнях з юридичних наук, затверджених Вищою атестаційною комісією України, а також 25 інших публікаціях виступів, статей та тез доповідей за результатами наукових та науково-практичних конференцій.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, двадцяти восьми підрозділів, висновків, додатків та списку використаних джерел. Повний обсяг дисертації становить 464 сторінки, з яких основний текст – 397 сторінок, обсяг додатків – 11 сторінок, список використаних джерел (483 найменувань) – 50 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У *вступі* обґрунтовується актуальність теми дисертації, розкривається стан розробки проблем осудності та неосудності у науці кримінального права та кримінальному законодавстві, визначаються зв'язок теми дослідження з науковими програмами та планами, мета і завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження, формулюються положення та висновки, що становлять наукову новизну, наводиться практичне значення отриманих результатів та їх апробація.

Розділ 1 «Загальнотеоретичні, філософські та методологічні засади дослідження проблем осудності та неосудності» складається з чотирьох підрозділів. У підрозділі 1.1. *«Загальнофілософські засади дослідження проблем осудності та неосудності»* обґрунтовано, що вчення про свободу волі та детермінацію поведінки повинно бути однією з методологічних засад дослідження проблем осудності та неосудності. Доведено, що залежно від поглядів на ці філософські категорії представники різних шкіл кримінального права по-різному вирішували і питання про осудність та неосудність. Разом з тим, незважаючи на принципово різні, часто протилежні, підходи різних шкіл кримінального права до проблем осудності та неосудності, всі вони тією чи іншою мірою впливали на розвиток понять «осудність» та «неосудність». З'ясовано, що ні індетермінізм з його абсолютною свободою волі, ні вульгарний детермінізм, який взагалі заперечує свободу волі, не може бути сьогодні методологічним підґрунтям для вирішення проблем осудності та неосудності. Спроби поєднати детермінізм та індетермінізм у поясненні феномена свободи волі призвели до створення течії, яку в літературі називають «компатібілізмом», що дозволяє комплексно підійти до вирішення цих проблем. Проведений аналіз загальнофілософських підходів щодо розуміння свободи волі та проєкції цих підходів на кримінально-правові поняття осудності та неосудності дає підстави зазначати не тільки про однаково важливе значення впливу біологічних та соціальних чинників на психофізіологічну діяльність людини, але й про найголовніше – багатофакторність такого впливу. Перебільшення значення біологічних чинників, які можуть фатально детермінувати поведінку людини, і недооцінка у цьому механізмі аналогічного впливу зовнішніх, по суті, призвела до не виправдано звуженого законодавчого підходу щодо причин неосудності.

У підрозділі 1.2. *«Формально-логічні та термінологічні засади дослідження проблем осудності та неосудності»* доведено, що з погляду правил формальної логіки треба визнати неправильною практику безпідставного розширення кількості ознак понять осудності та неосудності, оскільки це призводить до «розбухання» поняття, до підміни поняття про певне правове явище простим описом цього явища. Формально-логічний аналіз кон'юнктивного законодавчого положення про осудність та диз'юнктивного про неосудність дає підстави стверджувати, що між поняттями осудності та неосудності існує відношення суперечності. З цього співвідношення випливає висновок щодо правил визначення змісту негативного поняття, яким у цьому випадку є поняття неосудності, а також причин цього явища, які не повинні входити до змісту поняття про нього. Адже зміст негативного поняття визначають виключно шляхом заперечення тих ознак, які утворюють зміст відповідного позитивного поняття. При цьому неправильною треба визнати практику використання однакових термінів для

позначення ознак чи груп ознак суперечливих за своїм змістом понять. Навпаки, термінологічно потрібно наголосити на суперечливості ознак понять осудності та неосудності.

З урахуванням формально-логічних правил поділу понять додатково аргументовано, що в межах обсягу родового поняття осудності можна виділити видове поняття обмеженої осудності. При цьому поняття осудності за своїм обсягом буде повністю охоплювати поняття обмеженої осудності. Виділяючи ознаки відповідного видового поняття, потрібно дотримуватися правил співвідношення підпорядкування, у якому перебувають ці поняття. Обґрунтовано, що спеціальні ознаки поняття обмеженої осудності повинні виконувати додаткові функції в механізмі кримінально-правового регулювання, які не виконують ознаки поняття осудності. Функції, які будуть виконувати ці додаткові ознаки, впливатимуть на структурне розміщення цього видового поняття осудності в системі КК України.

У підрозділі 1.3. «Розвиток положень про осудність та неосудність в історії вітчизняного кримінального законодавства» обґрунтовано, що, незважаючи на те, що з погляду правил формальної логіки поняття осудності як позитивне поняття є первинним порівняно з поняттям неосудності, у кримінальному законодавстві спершу було закріплене саме поняття неосудності та причини цього кримінально-правового явища. Пояснюється це тим, що уявлення про неосудність, а згодом і про осудність, виникло на основі емпіричних спостережень причин, які унеможливлювали свідомо-вольовий контроль особи за своєю поведінкою. З моменту виникнення до початку ХХ ст. законодавчий підхід до причин неосудності змінювався в напрямі все більшої диференціації причин цього явища. Якщо спершу до причин неосудності відносили тільки психічні розлади, які на початках розглядали як вроджене та набуте безумство, то вже з середини ХІХ ст. законодавець вважав такими причинами й інші обставини, втім числі й об'єктивного характеру, які могли виключати свідомо-вольовий контроль особи за своєю поведінкою. Радянське кримінальне законодавство відкинуло майже усі положення щодо причин неосудності, які містилися у попередньому законодавстві, залишивши лише одну причину – психічний розлад. Це призвело до того, що в теорії кримінального права вплив обставин, які можуть виключати свідомо-вольовий контроль особи за своєю поведінкою, почали розглядати в межах об'єктивних ознак складу злочину або в межах інших кримінально-правових інститутів, зокрема, обставин, які виключають злочинність діяння. Крім того, деякі вчені з огляду на це помилково почали ототожнювати неосудність з психічними розладами, а осудність – з психічним здоров'ям.

У підрозділі 1.4. «Зарубіжний досвід вирішення проблем осудності та неосудності» проаналізовано, що у більшості зарубіжних держав, незалежно від того, до якої правової системи вони належать, поняття неосудності та його

кримінально-правові наслідки розглядають у межах родового поняття обставин, що виключають кримінальну відповідальність особи. На наш погляд, такий підхід щодо структурного розміщення поняття неосудності, з одного боку, полегшує правозастосування, оскільки всі обставини, що виключають кримінальну відповідальність особи, об'єднуються у межах однієї структурної частини кримінального кодексу, проте, з іншого, – такий, певною мірою спрощений, підхід не сприяє розумінню правової природи цих обставин, яка є все ж таки різною. Незалежно від визначення ознак поняття неосудності, особливостей структурного розміщення цього поняття у кримінальному законодавстві, до безпосередніх причин неосудності у більшості зарубіжних держав відносять різного роду психічні розлади та психічні захворювання, конкретні формулювання яких різняться залежно від особливостей юридичної техніки, медичної та правничої термінології. Водночас у дисертації наголошено на диференційованому підході зарубіжних законодавців до причин, які впливають на інтелектуально-вольову діяльність особи. До таких причин, крім психічних розладів та захворювань, належать: гіпноз, рефлекс, судоми та автоматизми, помилка, непереборна сила, стан сп'яніння.

Розділ 2 «Осудність: поняття, кримінально-правове значення та співвідношення з іншими поняттями» складається з десяти підрозділів. У підрозділі 2.1. *«Значення багаторівневості усвідомлення для формулювання інтелектуальної ознаки поняття осудності»* доведено, що наявна у психологічній науці градація рівнів усвідомлення дає змогу стверджувати, що кримінально-правове значення під час формулювання інтелектуальної ознаки поняття осудності та патоінтелектуальної ознаки поняття неосудності має лише той рівень усвідомлення, який передбачає можливість особи усвідомлювати соціальне значення свого діяння. Всі інші рівні усвідомлення не мають самостійного кримінально-правового значення, оскільки вони є, по суті, передумовами зазначеного вищого рівня, без яких він не може існувати, а отже, вказувати окремо на нижчі рівні під час формулювання ознак відповідних понять немає потреби. З урахуванням того, що суспільна небезпечність та кримінальна протиправність є самостійними ознаками злочину, а усвідомлення особою цих ознак також відбувається окремо в межах різних підрівнів соціального рівня усвідомлення правової дійсності, які не поглинаються одне одним, вказівка на можливість усвідомлення суспільної небезпечності та кримінальної протиправності діяння та його наслідків повинна знайти своє місце серед ознак поняття осудності.

Обґрунтовано також, що під час формулювання інтелектуальної ознаки поняття осудності термінологічно правильно зазначити не про здатність, а про можливість особи усвідомлювати значення свого діяння. Таке формулювання цієї ознаки передусім буде чітко свідчити про необхідність дослідження не

тільки вроджених психофізіологічних властивостей особи, а й її психофізіологічних можливостей під час вчинення злочину, впливати на які можуть найрізноманітніші чинники об'єктивного та суб'єктивного характеру.

У підрозділі 2.2. «Значення ознак об'єктивної сторони складу злочину для визначення інтелектуальної ознаки поняття осудності» встановлено, що розуміння ознак об'єктивної сторони складу злочину дає змогу стверджувати про те, що під час формулювання інтелектуальної ознаки осудності в законі немає потреби окремо зазначати про можливість особи усвідомлювати такі ознаки об'єктивної сторони складу, як місце, час, спосіб, обстановку, знаряддя та засоби вчинення злочину. Адже законодавчою вказівкою на можливість особи усвідомлювати своє діяння, передбачене у КК України, охоплюється і можливість особи усвідомлювати інші ознаки, які характеризують це діяння, якщо вони окремо зазначені в законі. Разом з тим, такі ознаки, як «усвідомлення діяння» та «передбачення наслідків», які характеризують окремі прояви психічної діяльності людини, є хоч і взаємопов'язаними, проте порівняно самостійними і не можуть бути замінені одна одною під час формулювання кримінально-правових понять осудності та неосудності.

У підрозділі 2.3. «Значення факту вчинення злочину для визначення ознак поняття осудності» зазначається про необґрунтованість виділення в змісті поняття осудності так званої формально-правової ознаки, яка вказує на факт вчинення злочину. За такого підходу до суб'єктивних ознак, які позначають психічну діяльність, вводять об'єктивні ознаки. Вважаємо, що законодавче визначення поняття осудності, яке містить вказівку на час вчинення злочину, визначає тим самим лише кримінально-значимі часові межі можливості особи усвідомлювати свої діяння та керувати ними. Отже, законодавче словосполучення в ч. 1 ст. 19 КК України «під час вчинення злочину» не є самостійною ознакою поняття осудності, а лише невід'ємною частиною визначення інтелектуальної та вольової ознак цього поняття. Таким чином, якщо класифікувати законодавчі ознаки поняття осудності, передбачені у ч. 1 ст. 19 КК України, виділяючи при цьому інтелектуальну та вольову ознаки, то вони повинні бути сформульовані так: а) інтелектуальна ознака – під час вчинення злочину особа могла усвідомлювати свої діяння, б) вольова ознака – особа під час вчинення злочину особа могла керувати своїми діяннями.

У підрозділі 2.4. «Значення стану психічного здоров'я особи для визначення ознак поняття осудності» аргументовано недоцільність виділення в змісті поняття осудності так званої медичної ознаки з огляду на те, що вона є неістотною для цього поняття. Адже для вирішення питання про осудність чи неосудність особи кримінально-правове значення має не сам по собі діагноз про наявність чи відсутність психічного розладу, а вплив цього розладу на можливість особи усвідомлювати свої діяння, передбачати їхні наслідки та

керувати своєю поведінкою. При цьому немає прямої залежності між наявністю в особи психічного розладу і можливістю здійснювати свідомо-вольовий контроль за своїми діями. На практиці є чимало випадків, коли особа, незважаючи на наявний у неї психічний розлад, могла усвідомлювати свої дії та керувати ними внаслідок чого визнавалася осудною.

У підрозділі 2.5. «Значення емоційних станів для визначення ознак поняття осудності» встановлено, що незважаючи на те важливе значення, яке відіграють емоції у поведінці кожної людини, самотійно виокремлювати емоційну ознаку в змісті поняття осудності неправильно. Вона не є істотною для цього поняття і не має самотійного кримінально-правового значення. Емоції можуть мати кримінально-правове значення тільки в тих випадках, коли вони суттєво впливають на можливість людини здійснювати свідомо-вольовий контроль за своєю поведінкою під час вчинення суспільно небезпечного діяння. Проте в цих випадках зазначений вплив емоцій повною мірою може бути врахований у межах «традиційних» ознак понять осудності та неосудності. Зокрема, наприклад, якщо внаслідок будь-якої сильної емоції особа втратила під час вчинення суспільно небезпечного діяння можливість усвідомлювати значення цього діяння або передбачати його наслідки, є всі підстави зазначати про відсутність інтелектуальної ознаки осудності. Якщо внаслідок такої емоції особа втратила можливість керувати своєю поведінкою, можна стверджувати про відсутність вольової ознаки осудності. Отже, емоційна ознака ніби «розчиняється» в інших ознаках осудності та неосудності і повністю охоплюється ними.

У підрозділі 2.6. «Вольова ознака поняття осудності» з'ясовано, що можливість вольової регуляції поведінки особи в контексті дослідження осудності, по суті, означає усвідомлену можливість особи обрати певний варіант поведінки, а також наявність об'єктивної можливості такого вибору. Додатково обґрунтовано, що, незважаючи на взаємопов'язаність та тісну взаємозалежність інтелектуальних та вольових процесів психічної регуляції поведінки людини, під час формулювання кримінально-правових понять осудності, його видів, а також неосудності, необхідно окремо виділяти ознаки, які позначають інтелектуальні та вольові процеси такої психічної діяльності.

У підрозділі 2.7. «Часові межі існування осудності» обґрунтовано, що для вирішення питання про осудність особи необхідно з'ясувати її можливість усвідомлювати свої дії, передбачати їхні наслідки та керувати ними на час початку вчинення суспільно небезпечного діяння. Це правило стосується усіх складів злочинів незалежно від конструкції об'єктивної сторони та фактичної тривалості вчинення злочину. У тих випадках, коли на час початку вчинення суспільно небезпечного діяння, передбаченого КК України, особа могла усвідомлювати значення цього діяння, передбачати його наслідки та керувати ним, але до його закінчення втратила якусь з цих

можливостей, її потрібно вважати осудною. У таких випадках залежно від конкретних обставин справи особа буде підлягати кримінальній відповідальності за незакінчений злочин. Крім того, у разі вчинення триваючих злочинів, коли фактична тривалість суспільно небезпечного діяння не має значення, особа буде підлягати кримінальній відповідальності за закінчений злочин навіть тоді, коли до припинення суспільно небезпечного діяння втратить можливість здійснювати свідомо-вольовий контроль за ним.

У підрозділі 2.8. «Співвідношення понять осудність і кримінальна деліктоздатність» наведено аргументи щодо недоцільності виділення в змісті поняття осудності ознаки, яка вказує на можливість особи зазнати кримінальну відповідальність за вчинений нею злочин. У контексті цього питання з'ясовано, що осудність є ознакою поняття «суб'єкт злочину», а «кримінальна деліктоздатність» ознакою поняття «суб'єкт кримінальної відповідальності». Отже, осудність – це частина поняття «суб'єкт злочину», яке є в свою чергу частиною ширшого за змістом поняття – «суб'єкт кримінальної відповідальності». Тому співвідношення між поняттями «осудність» та «кримінальна деліктоздатність» можна назвати співвідношенням «частини і цілого».

У підрозділі 2.9. «Співвідношення понять осудність і вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність» доведено, що у кримінальному праві законодавець, використовуючи зазначений об'єктивний критерій для позначення нижньої вікової межі кримінальної відповідальності, наголошує тим самим на загальному правилі, згідно з яким особи, що прожили відповідну кількість років, мають можливість робити свідомо-вольовий вибір поведінки в кримінально-значимих ситуаціях вибору, а отже, у випадку вчинення ними злочину стосовно них може діяти презумпція осудності. Нижня вікова межа, з якої може наставати кримінальна відповідальність, виконує стосовно осудності обслуговуючу функцію, і самостійного кримінально-правового значення не має. Законодавець використовує її для того, щоб визначити, з якого моменту стосовно особи діє презумпція осудності, і до якого моменту діє неспростовна презумпція неосудності особи.

У підрозділі 2.10. «Співвідношення понять осудність – вина, неосудність – казус» встановлено, що осудність не можна вважати передумовою вини. Водночас неправильно стверджувати, що осудність та вина – не пов'язані між собою явища і поняття. Доведено, що співвідношення між цими явищами можна назвати співвідношенням форми та змісту, де осудність становить зміст, а вина – форму. Різні комбінації свідомості та волі як окремих елементів осудності утворюють різні модифікації вини – її види. Осудність не існує поза виною. Теоретично ці поняття можна і потрібно розглядати окремо, оскільки вони виконують різні функції у механізмі кримінально-правового регулювання. Разом з тим, як реальне явище, свій

конкретний прояв осудності завжди знаходить у конкретному виді вини і не існує поза нею. При цьому осудність має кримінально-правове значення тоді, коли вона оформилася у конкретному виді вини, з яким законодавець пов'язує настання кримінальної відповідальності за певний злочин. У тих випадках, коли по відношенню до вчиненого особою діяння неможливо встановити жодного з видів вини, таку особу потрібно визнавати неосудною.

Розділ 3 «Обмежена осудність: поняття, кримінально-правове значення та співвідношення з іншими поняттями» складається з трьох підрозділів. У підрозділі 3.1. *«Поняття обмеженої осудності: термінологічні аспекти та функціональне призначення»* встановлено, що значна частина проблем, які стосуються поняття обмеженої осудності, зумовлені використанням спірної термінології для його позначення, а також неправильним структурним розміщенням цього поняття у КК України. Виділяючи ознаки відповідного видового поняття, потрібно дотримуватися правил співвідношення підпорядкування, у якому перебувають поняття осудності та обмеженої осудності. Враховуючи таке співвідношення, треба зробити висновок про те, що видове поняття повинно містити у своєму змісті всі ті ознаки, якими характеризується родове поняття, і, крім того, додаткову ознаку чи ознаки, які властиві тільки цьому видовому поняттю. З погляду правил формальної логіки не можна допустити наявності такої ситуації, коли видове поняття в своєму змісті не має ознак родового поняття. Тож позиція тих науковців, які намагаються показати самостійність поняття обмеженої осудності шляхом виділення в його змісті самостійних особливих ознак, ігноруючи при цьому ознаки родового поняття осудності, є неправильною. Не можна допускати також використання іншої термінології для позначення одних і тих самих ознак у родовому та видовому поняттях.

Якщо погодитися з тим, що до змісту поняття осудності належать дві ознаки, які можна термінологічно назвати інтелектуальною та вольовою, то саме такі ознаки повинні належати і до видового поняття осудності. При цьому термінологія позначення цих ознак у межах видового поняття осудності має бути збережена. До цих ознак потрібно додати вказівку на додаткові істотні ознаки, які саме і будуть показувати специфіку нового видового поняття. Якщо суть явища, про яке йдеться, полягає в тому, що в особи під час вчинення злочину втрачається можливість повною мірою зберігати свідомо-вольовий контроль за своєю поведінкою, то термінологія позначення ознак нового видового поняття має чітко свідчити про це.

Особливі ознаки поняття обмеженої осудності мають бути істотними для цього поняття в тому розумінні, що вони повинні виконувати додаткові функції, які не виконують ознаки поняття осудності. З метою уникнення різного роду термінологічних суперечностей пропонуємо взагалі відмовитися від використання конкретного терміна для позначення такого виду осудності,

натомість безпосередньо вказати на його істотні ознаки, розмістивши їх з огляду на їхнє функціональне призначення в межах структурних частин КК України, які стосуються індивідуалізації кримінальної відповідальності.

У підрозділі 3.2. «Обмежена осудність у механізмі індивідуалізації кримінальної відповідальності» доведено, що, за загальним правилом, втрату особою під час вчинення злочину можливості повною мірою забезпечувати свідомо-вольовий контроль за своїми діями потрібно враховувати як обставину, яка пом'якшує кримінальну відповідальність, на рівні її індивідуалізації. Аргументовано також те, що, оскільки зниження свідомо-вольового контролю в особи за своєю поведінкою може бути різного ступеня, наперед визначати однакові критерії зменшення покарання у всіх випадках було би неправильно. Цілком достатнім буде, якщо серед переліку обставин, які пом'якшують покарання, окремо зазначити про таку обставину, як втрата особою під час вчинення злочину можливості повною мірою забезпечувати свідомо-вольовий контроль за своєю поведінкою, не формалізуючи при цьому критеріїв такого пом'якшення. Разом з тим, вважаємо за необхідне зробити застереження про те, що вказаний стан може не враховуватися судом як обставина, яка пом'якшує кримінальну відповідальність особи, якщо у такому стані особа опинилася з власної волі.

У підрозділі 3.3. «Підстави застосування до обмежено осудних примусових заходів медичного характеру» проаналізовано підстави та можливі форми примусового надання психіатричної допомоги особам, які вчинили злочини у стані осудності. Наведено додаткові аргументи на доказ позиції щодо неправомірності застосування до вказаних осіб примусових заходів медичного характеру. Адже змістовна характеристика психічної діяльності особи, яка перебуває в стані так званої обмеженої осудності, не дає підстав зазначати про те, що вона позбавлена здатності адекватно усвідомлювати навколишню дійсність, свій психічний стан і поведінку. Навпаки, оскільки йдеться про різновид осудності, особа в такому стані має можливість забезпечувати свідомо-вольовий контроль за своєю поведінкою. За таких умов з урахуванням міжнародних принципів примусового надання психіатричної допомоги особа повинна мати можливість з власної волі вирішувати, чи звертатися їй за психіатричною допомогою, чи ні.

Розділ 4 «Неосудність: поняття, кримінально-правове значення, причини виникнення та співвідношення з іншими поняттями» складається з одинадцяти підрозділів. У підрозділі 4.1. «Поняття неосудності, загальнофілософські та формально-логічні передумови диференціації її причин» обґрунтовано, що з погляду формально-логічних правил співвідношення суперечливих понять, а також істинності кон'юнктивних та диз'юнктивних суджень, ознаки поняття неосудності потрібно виводити виключно шляхом заперечення ознак позитивного поняття осудності і не

включати до змісту ознаки, які вказують на причини, що можуть призводити до такого стану. Такий методологічний підхід до співвідношення понять осудності та неосудності дасть змогу, на нашу думку, принципово по-новому підійти до питання про необхідність законодавчого закріплення цих понять. Наголосимо, що жоден з науковців не ставив під сумнів необхідність законодавчого закріплення поняття неосудності, навіть, якщо підтримував ідею про необхідність законодавчого визначення поняття осудності. Разом з тим, за умови закріплення позитивного поняття осудності, ознаки негативного за змістом поняття неосудності є очевидними, і саме тому, на наш погляд, можуть і не потребувати формалізованого закріплення. Отже, якщо і ставити під сумнів необхідність законодавчого закріплення якогось із зазначених понять, то це повинно стосуватися поняття неосудності.

З урахуванням загальнофілософських категорій «причини» та «наслідку» доведено також, що, досліджуючи правові явища, зокрема неосудність, необхідно виходити з розуміння множинності причин, які можуть зумовлювати їхнє виникнення, зміну та припинення. Така багатопринципність є об'єктивною реальністю, ігнорування якої може призвести до однобічних, неповних досліджень правових явищ. З урахуванням багатофакторності впливів на інтелектуально-вольову діяльність людини аргументовано висновок про необхідність диференціації причин неосудності.

У підрозділі 4.2. *«Психічні та соматичні розлади»* з'ясовано, що дійсною причиною неосудності є не наявне в особи психічне захворювання, а психічний розлад, який може бути як симптомом певного захворювання, так і існувати без нього. Крім того, обґрунтовано, що формулювання медичних причин неосудності повинно забезпечувати максимально повне охоплення різного роду психічних розладів, які виключають можливість особи забезпечувати свідомо-вольовий контроль за своєю поведінкою. Доведено, що з огляду на правила формальної логіки, які стосуються співвідношення змісту та обсягу поняття, це може відбуватися тільки шляхом виділення загального поняття, а не способом казуалізації, як це відбувається у чинному КК України.

У медичній літературі всі захворювання умовно поділяють на два види: психічні та соматичні (тілесні). Такий поділ ґрунтується на розмежуванні психічної та фізіологічної діяльності людини. Якщо психічні захворювання характеризуються порушеннями психіки, то соматичним захворюванням характерна наявність різного роду фізіологічних порушень. Обґрунтовано, що в окремих випадках соматичні захворювання можуть так само, як і психічні розлади, суттєво впливати і навіть виключати можливість особи забезпечувати свідомо-вольовий контроль за своєю поведінкою. Зокрема, наприклад, травма голови може зумовити тимчасову втрату свідомості, що буде виключати можливість особи усвідомлювати свою поведінку, а отже, свідчити про відсутність інтелектуальної ознаки осудності. Ушкодження кінцівок можуть

призвести до випадків, коли особи не матиме можливості вчинити дію, потрібну в певній ситуації, що буде свідчити про відсутність вольової ознаки осудності. Отже, з огляду на те, що виключати можливість особи забезпечувати свідомо-вольовий контроль за своєю поведінкою можуть не тільки психічні, а й соматичні розлади, пропонуємо доповнити перелік причин неосудності вказівкою на соматичні розлади.

У підрозділі 4.3. *«Вікова недорозвиненість»* запропоновано диференційований підхід до такого явища, як затримка у психічному розвитку. Доведено, що диференціація відставання у психічному розвитку як такого, що може проявлятися у психічному розладі, і такого, що не пов'язане з психічним розладом, може бути своєрідною гарантією запобігання об'єктивному ставленню у вину особливо стосовно неповнолітніх. Визначено, що відставання у психічному розвитку можна розглядати як родове поняття, яке охоплює два види поняття: 1) відставання у психічному розвитку, яке, по суті, за своїм ступенем можна розглядати як психічний розлад; 2) відставання у психічному розвитку, яке не можна розглядати як психічний розлад, а є лише формою педагогічної занедбаності. З огляду на те, що відставання у психічному розвитку може бути причиною втрати особою можливості здійснювати свідомо-вольовий контроль за своїми діями, запропоновано доповнити причини неосудності окремою вказівкою на відставання у психічному розвитку.

Водночас не зовсім правильно розглядати поняття відставання у психічному розвитку як спеціальне, що стосується винятково особливостей кримінальної відповідальності неповнолітніх, як це вважають окремі вчені. Йдеться про те, що відставання у психічному розвитку впливає на вирішення питання про осудність особи і може бути причиною її неосудності. Проте питання про осудність чи неосудність особи не є спеціальним, адже вирішується не тільки стосовно неповнолітніх. Причина, яка в цьому випадку може виключати осудність особи, зазвичай, стосується неповнолітніх, оскільки проблема відставання у психічному розвитку здебільшого виникає саме по відношенню до неповнолітніх. Разом з тим, теоретично не можна відкидати випадків, коли проблема відставання у психічному розвитку буде виникати і по відношенню до повнолітніх осіб, що також свідчить про те, що вирішення цього питання не можна вважати винятково особливостями кримінальної відповідальності неповнолітніх. З огляду на це, на нашу думку, правильним буде розглядати відставання у психічному розвитку як одну з причин неосудності, відповідно, і розмістити його разом з іншими причинами цього явища.

У підрозділі 4.4. *«Психофізіологічне одряхління як можлива причина неосудності»* з'ясовано, що немає достатніх підстав для окремого виділення психофізіологічного одряхління як самостійної причини неосудності, оскільки

вплив невідворотних вікових процесів на інтелектуально-вольову діяльність особи завжди може бути врахований у межах інших причин неосудності. Незважаючи на те, що ми висуваємо ідею диференціації причин неосудності, але, на наш погляд, позиція вчених щодо необхідності виділення одряхління як самостійної причини неосудності є недостатньо аргументованою. Йдеться про те, що незважаючи на те, що на сьогодні в науковій літературі панівною є думка про те, що старість не потрібно розглядати як якесь захворювання, вчені наголошують, що це поняття позначає цілий комплекс психофізіологічних руйнівних процесів, які розвиваються внаслідок наростаючих уражень організму, пов'язаних із зовнішніми та внутрішніми чинниками. Тому, якщо припускати випадки, коли внаслідок одряхління особа втрапить можливість забезпечувати свідомо-вольовий контроль за своєю поведінкою, справжньою причиною втрати такого контролю, зазвичай, будуть соматичні або психічні розлади чи захворювання, які відбуваються як невідворотний процес вікових психофізіологічних змін в організмі людини. Такий висновок підтверджує й експертна практика щодо осіб похилого віку. Проаналізовані нами висновки судово-психіатричних експертиз осіб похилого віку свідчать про те, що підставою втрати особою можливості усвідомлювати свої діяння або передбачати їхні наслідки чи керувати ними є не сам по собі факт досягнення певного віку, а різного роду психічні розлади, які зумовлені психофізіологічним старінням організму.

Крім того, наявність зазначеної причини неосудності на практиці призводила б до агравації особами похилого віку своїх скарг на здоров'я, а, отже, і на можливість здійснювати свідомо-вольовий контроль за своєю поведінкою, що зумовлювало би потребу у кожному випадку проводити відповідну експертизу і суттєво ускладнило би процес правозастосування.

У підрозділі 4.5. *«Невідповідність психофізичних можливостей особи вимогам кримінально-значимої ситуації»* проаналізовано наукові погляди щодо правової природи невідповідності психофізіологічних можливостей особи вимогам кримінально-значимої ситуації. Доведено, що позиція М.С. Грінберга, який одним з перших звернув увагу на зазначену проблему та запропонував її вирішення, на сьогодні залишається майже незмінною і знаходить закріплення у кримінальному законодавстві окремих зарубіжних держав. Погоджуючись змістовно з аргументами вченого щодо правової природи аналізованого явища, в дисертації обґрунтовано, що навряд чи правильно термінологічно стверджувати про «спеціальну осудність» та «спеціальну неосудність». Оскільки формалізовані ознаки понять осудності та неосудності є загальними для всіх суб'єктів і не залежать від індивідуальних психічних, вікових, професійних чи інших особливостей. Водночас розвинуто думку про необхідність розширення причин неосудності, оскільки втрата особою можливості здійснювати свідомо-вольовий контроль за своїми

діяннями може бути спричинена індивідуальною невідповідністю психофізіологічних можливостей особи вимогам кримінально-значимої ситуації, яка не є психічним розладом у буквальному значенні цього терміна.

У підрозділі 4.6. «Непереборна сила» обґрунтовується, що, незважаючи на те, що лише умовно можна зазначати про відокремлення психічної діяльності від поведінки особи, відокремлення психічної діяльності особи в структурі елементів складу злочину від зовнішнього виразу такої діяльності забезпечує правильне розуміння функціонального призначення відповідних елементів та ознак складу злочину в механізмі кримінально-правового регулювання. Така ознака як діяння вказує на наявність або відсутність події злочину. В той час, як кримінально-значимі характеристики психічної діяльності під час вчинення такого діяння дадуть можливість вирішити питання про те, чи буде особа підлягати кримінальній відповідальності за це діяння. Вказівка на обов'язково свідомо-вольовий характер діяння як ознаки об'єктивної сторони складу злочину не тільки наповнює цю ознаку непритаманним їй психологічним змістом, порушуючи підставу класифікації ознак складу злочину на суб'єктивні та об'єктивні елементи, а й зумовлює втрату поняттям неосудності самостійного кримінально-правового значення. Обґрунтовується, що вплив різного роду чинників, які стосовно особи мають невідворотній чи непередбачуваний характер і виключають її можливість забезпечувати свідомо-вольовий контроль за своїми діяннями, потрібно відносити до причин неосудності.

На наш погляд, можна виділити три узагальнені типи кримінально-значимих ситуацій впливу різного роду обставин на поведінку особи, які виключають її можливість забезпечувати свідомо-вольовий контроль за своєю поведінкою: 1) коли певні явища впливають на поведінку особи і виключають можливість цієї особи вчинити дію, яку потребували від неї (наприклад, лікар не зміг вчасно прибути до хворого внаслідок повені, яка розмила дорогу); 2) коли певні явища впливають на поведінку особи, внаслідок чого вона вчиняє суспільно небезпечну дію (наприклад, пасажир через різке гальмування водія транспортного засобу впав на іншого пасажирів і спричинив йому тілесне ушкодження); 3) коли особа, хоч і мала реальну можливість вчинити певну дію, яку від неї вимагали, проте не могла запобігти наслідкам, які спричиняють певні явища (наприклад, лікар не зміг врятувати хворого, оскільки отримані ним ушкодження були несумісними з життям). З огляду на це, можна запропонувати таке визначення кримінально-правового поняття «непереборної сили» як однієї із причин неосудності: «Непереборною силою є явища непередбачуваного чи невідворотного для особи характеру, впливу яких особа не могла уникнути або яким не могла запобігти.»

У підрозділі 4.7. «Непереборний фізичний вплив» на підставі виділення істотних ознак різного роду зовнішніх чинників, які можуть виключати

можливість особи здійснювати свідомо-вольову регуляцію своєї поведінки, зокрема, фізичного насильства, кримінальної гіпноугестії сформульовано родове поняття – фізичний вплив, яке охоплює всі ці прояви, і запропоновано позначити ним одну з причин неосудності. У контексті дослідження причин неосудності саме це поняття дає змогу охопити різні види енергетичного та інформаційного, у тім числі й ненасильницького, впливу однієї особи на діяльність іншої особи, які можуть виключати її можливість забезпечувати свідомо-вольовий контроль за своєю поведінкою.

У підрозділі 4.8. «Рефлекси» аргументовано висновок про те, що з погляду фізіології рефлекторна поведінка істотно відрізняється за своїми внутрішніми регулятивними механізмами від поведінки психічно хворої неосудної особи, проте з позиції кримінального права жодний із зазначених видів поведінки не можна визнати таким, що відбувався під свідомо-вольовим контролем. Ті прояви внутрішньої психічної регуляції поведінки психічно хворої неосудної особи, які можуть мати значення для фізіологів, не мають кримінально-правового значення, що саме і дає підстави стверджувати про те, що діяння, вчинене такою особою, відбувалося поза її свідомо-вольовим контролем. Проведений психологічний аналіз рефлекторної діяльності дає підстави стверджувати, що така діяльність, зазвичай, відбувається поза свідомо-вольовим контролем людини. У більшості випадків механізм вчинення рефлекторного діяння людина не тільки не контролює, а й не усвідомлює. Оскільки з погляду психології рефлекс є однією з причин мимовільних діянь, які відбуваються поза свідомо-вольовим контролем людини, то з погляду кримінального права не можна вважати осудною особою по відношенню до таких діянь. Отже, оскільки рефлекс є причиною, внаслідок якої особа втрачає можливість здійснювати свідомо-вольовий контроль за своїми діяннями, він може належати до причин неосудності. Водночас додатково обґрунтовано думку про те, що імпульсивна, інстинктивна поведінка, а також діяння, спричинені автоматизмами, мають іншу психофізіологічну природу, порівняно з рефлекторною поведінкою, що не дозволяє розглядати такі діяння людини як різновиди мимовільної поведінки.

У підрозділі 4.9. «Співвідношення неосудності з патологічними станами особи після вчинення нею злочину» доведено, що різного роду обставини суб'єктивного чи об'єктивного характеру, які виникають після вчинення особою злочину, не можуть змінювати суті матеріального кримінального правовідношення навіть в тих випадках, коли вони фактично перешкоджають реалізації кримінальної відповідальності. У таких випадках, залежно від часу виникнення таких обставин, їх можна розглядати як перешкоду для розслідування кримінальної справи або як перешкоду для реалізації вже покладеної на особу кримінальної відповідальності. Тобто, якщо після вчинення злочину, але до постановлення обвинувального вироку суду,

виникли обставини, які перешкоджають розслідуванню кримінальної справи, її розслідування повинно бути зупинено. Якщо відповідні обставини виникли після набрання обвинувальним вироком суду законної сили, процес реалізації кримінальної відповідальності також повинен бути зупинений. У першому та другому випадках йдеться про процесуальні положення, які, відповідно, повинні бути регламентовані в КПК України та КВК України.

У підрозділі 4.10. «Компетенція експертів під час вирішення питання про осудність чи неосудність особи» зазначено, що оскільки ознаки понять осудності та неосудності вказують на інтелектуально-вольові процеси психічної діяльності людини, в більшості випадків для вирішення питання про їх встановлення потрібно залучати експертів, висновки яких досить часто будуть мати вирішальне значення для відповідного рішення про осудність чи неосудність особи. Разом з тим, незважаючи на важливість під час вирішення питання про осудність чи неосудність особи такого доказу, яким є висновок експерта, ці поняття залишають суто правовими, і остаточний висновок про осудність чи неосудність особи повинен робити тільки суд. Обґрунтовується необхідність більш широкого залучення експертів, зокрема, проведення комплексних експертиз для вирішення питання про встановлення психічних станів, відображених відповідними кримінально-правовими поняттями.

У підрозділі 4.11. «Псевдонеосудність – злочин *sui generis*» розглянуто випадки добровільної втрати особою можливості здійснювати свідомо-вольовий контроль за своїми діями. Аргументовано, що з урахуванням принципу «кримінальної відповідальності лише за наявності вини» особа не може підлягати кримінальній відповідальності у тих випадках, коли вона з власної волі, зокрема, добровільного сп'яніння під час вчинення суспільно небезпечного діяння втратила можливість здійснювати свідомо-вольовий контроль за своїми діями. Водночас негативне ставлення до таких осіб зумовлене тим, що у більшості випадків такий стан виникає, як правило, внаслідок добровільного і свідомого вживання психоактивних речовин. Отже, з метою уникнення об'єктивного ставлення у вину під час вирішення питання про кримінальну відповідальність за суспільно небезпечні діяння, вчинені у стані так званого повного сп'яніння чи іншому стані, який виключає можливість особи здійснювати свідомо-вольовий контроль за своїми діями, на наш погляд, необхідно використовувати конструкцію злочину *sui generis* по відношенню вже до самого факту добровільного та свідомого приведення особою себе до такого стану. З урахування критеріїв криміналізації обґрунтовано необхідність встановлення кримінальної відповідальності за керування транспортним засобом у стані сп'яніння.

ВИСНОВКИ

У висновках викладено найважливіші теоретичні й практичні результати проведеного дослідження та запропоноване нове вирішення значної наукової проблеми, що виявляється у комплексному підході до розуміння кримінально-правових явищ осудності та неосудності, а також тих чинників, які є причинами їх існування і трансформації, та формулюванні на цій основі конкретних пропозицій щодо удосконалення чинного КК України і практики його застосування.

До найважливіших теоретичних результатів дисертаційного дослідження можна віднести, зокрема, такі положення:

1. Історія розвитку законодавчих положень, які стосуються осудності та неосудності, свідчить про те, що кримінально-правова наука та кримінальне законодавство розвивалося у напрямку чіткої структуризації ознак відповідних понять, а також все більшої диференціації причин, які впливають на виникнення та трансформацію відповідних явищ. Щоправда, з огляду, головню, на ідеологічні причини радянське кримінальне законодавство відкинуло усі положення щодо причин неосудності, які містилися у попередньому законодавстві. Це призвело до того, що в теорії кримінального права вплив інших обставин, які можуть виключати свідомо-вольовий контроль особи за своєю поведінкою, почали розглядати в межах об'єктивних ознак складу злочину або в межах інших кримінально-правових інститутів.

2. Формулюючи зміст понять осудності та неосудності передусім потрібно брати до уваги правила формальної логіки, які визначають загальні вимоги щодо змісту та обсягу понять, а також співвідношення між ними. Неправильною треба визнати практику використання для позначення ознак чи груп ознак суперечливих за своїм змістом понять однакових термінів. Навпаки, термінологічно потрібно наголосити на відмінності ознак понять осудності та неосудності.

3. Наявна у психологічній науці градація рівнів усвідомлення дає підстави стверджувати, що кримінально-правове значення для формулювання інтелектуальної ознаки поняття осудності має лише той рівень усвідомлення, який передбачає можливість особи усвідомлювати соціально-правове значення свого діяння та його наслідків.

4. Формально-логічний аналіз поняття осудності свідчить про те, що воно є подільним, і є всі підстави для того, щоб в межах родового поняття осудності виділяти окремі видові поняття. Виділення таких нових видових понять у межах родового поняття осудності повинно відбуватися шляхом приєднання до ознак родового поняття нових додаткових ознак. Ці додаткові ознаки мають бути істотними в цьому новому понятті, тобто виконувати ті функції, які не виконують ознаки поняття осудності, адже тільки в такому

випадку це нове видове поняття буде мати самостійне кримінально-правове значення.

5. Досліджуючи часові межі наявності осудності та неосудності, ми дійшли висновку про те, що під час вирішення питання про осудність особи потрібно з'ясувати її можливість усвідомлювати свої діяння, передбачати наслідки цих діянь та керувати ними на час початку вчинення суспільно небезпечного діяння. Це правило стосується усіх складів злочинів незалежно від конструкції об'єктивної сторони та фактичної тривалості вчинення злочину в часі.

6. Запропоновано новий підхід щодо врахування станів, які ослаблюють інтелектуально-вольову діяльність особи під час вчинення злочину, при вирішенні питання про індивідуалізацію кримінальної відповідальності. За загальним правилом, такий стан особи потрібно враховувати як обставину, яка пом'якшує покарання. Водночас вважаємо, що при цьому необхідно передбачити у ст. 66 КК України положення, згідно з яким суд, мотивувавши своє рішення, може не врахувати такий стан як обставину, що пом'якшує покарання, у випадку, коли особа опинилася у такому стані під час вчинення злочину внаслідок своєї добровільної поведінки, зокрема, добровільного вживання психоактивних речовин.

7. Доведено, що у КК України законодавець, використовуючи поняття віку для позначення нижньої вікової межі кримінальної відповідальності, вказує тим самим на загальне правило, згідно з яким особи, що прожили відповідну кількість років, мають можливість робити свідомо-вольовий вибір поведінки в кримінально-значимих ситуаціях вибору, а отже, у випадку вчинення ними злочину стосовно них може діяти презумпція осудності. Нижня вікова межа, з якої може наставати кримінальна відповідальність, виконує по відношенню до осудності обслуговуючу функцію і самостійного кримінально-правового значення не має. Її законодавець використовує для того, щоб зазначити, з якого моменту стосовно особи діє презумпція осудності, і до якого моменту діє неспростовна презумпція неосудності особи, незалежно від фактичного рівня її психічного розвитку.

8. Запропоновано співвідношення вини та осудності як філософських категорій форми та змісту, де осудність становить зміст, а вина його форму.

9. Аналізуючи поняття неосудності, вважаємо, що більше уваги потрібно приділяти не його ознакам, які з очевидністю впливають з суперечливого йому за змістом позитивного поняття осудності, а причинам цього явища. Загальнофілософське розуміння таких категорій, як «причина» та «наслідок» зумовлює висновок про те, що під час дослідження правових явищ, зокрема неосудності, необхідно передусім мати на увазі множинність причин, які можуть спричинити їхнє виникнення, зміну та припинення. Така багатопричинність є об'єктивною реальністю, ігнорування якої може

призвести до однобічних, неповних досліджень. З урахуванням зробленого висновку було виокремлено ті чинники, які можуть впливати на психічну діяльність людини і виключати можливість особи здійснювати свідомо-вольовий контроль за своїми діями, і віднесено їх до причин неосудності.

10. Доведено, що об'єктивно існуюча багатофакторність впливів на інтелектуально-вольову діяльність людини на фоні відмови законодавця від диференціації причин неосудності, по суті, зумовила спотворення змісту окремих кримінально-правових понять та інститутів. Адже вплив всіх тих чинників на психічну діяльність особи, які не враховує законодавець серед визначених ним причин неосудності, почали розглядати в межах інших кримінально-правових понять та інститутів. Для цього окремі кримінально-правові поняття наповнюються непритаманним їм психологічним змістом. З одного боку, такий підхід є виправданим, оскільки ігнорування впливу цих чинників може призводити до об'єктивного ставлення у вину. Проте з іншого боку, за такого підходу відбувається, по-перше, непотрібне дублювання одних і тих самих інтелектуально-вольових ознак у межах різних елементів складу злочину і, по-друге, змішування суб'єктивних та об'єктивних ознак складу злочину, чим порушується сама система групування ознак у різні елементи складу злочину.

11. Незважаючи на те, що лише умовно можна зазначати про відокремлення психічної діяльності від поведінки особи, аргументовано, що відокремлення психічної діяльності особи в структурі елементів складу злочину від зовнішнього виразу такої діяльності забезпечує правильне розуміння функціонального призначення відповідних елементів та ознак складу злочину у механізмі кримінально-правового регулювання. Така ознака як діяння вказує на наявність або відсутність події злочину. В той час, як кримінально-значимі характеристики психічної діяльності під час вчинення такого діяння дадуть можливість вирішити питання про те, чи буде особа підлягати кримінальній відповідальності за це діяння.

12. З метою збереження дії принципу «кримінальної відповідальності лише за наявності вини» за суспільно небезпечні діяння, вчинені особою у стані «псевдонеосудності», запропоновано використання конструкції злочину *sui generis* вже до самого факту добровільного приведення особою себе до такого стану.

З урахуванням зроблених висновків пропонуємо внести такі зміни до КК України:

1. Статтю 19 КК України викласти у такій редакції:

Стаття 19. Осудність

Осудною вважають особу, яка під час вчинення злочину могла усвідомлювати суспільну небезпечність та кримінальну протиправність свого діяння, передбачати суспільну небезпечність та кримінальну протиправність

його наслідків, зазначених в Особливій частині КК України, та керувати цим діянням.

2. Доповнити КК України новою статтею такого змісту:

Стаття №... Неосудність та її причини

1. Неосудною суд визнає особу, яка під час вчинення суспільно небезпечного діяння не могла усвідомлювати суспільну небезпечність чи кримінальну протиправність цього діяння або передбачати суспільну небезпечність чи кримінальну протиправність його наслідків, зазначених в Особливій частині КК України, або керувати цим діянням.

2. До неосудної особи можуть бути застосовані заходи, передбачені Законом України «Про психіатричну допомогу».

3. Причинами неосудності можуть бути:

1) психічні та соматичні розлади;
2) відставання у психічному розвитку;
3) невідповідність психофізіологічних можливостей особи вимогам кримінально-значимої ситуації;

4) непереборна сила – явища непередбачуваного чи невідворотного для особи характеру, впливу яких особа не могла уникнути або яким не могла запобігти;

5) непереборний фізичний вплив;

б) рефлекси.

3. Виключити ч. 3 ст. 19, ст. 84 КК України. Виключені положення розмістити, відповідно, у статтях КПК України та КВК України.

4. Виключити ст. 20, ст. 21, п. 13 ст. 67 КК України.

5. Доповнити ч. 1 ст. 66 КК України новим пунктом такого змісту:

Вчинення злочину особою, яка під час його вчинення не повною мірою могла усвідомлювати суспільну небезпеку чи кримінальну протиправність свого діяння або передбачати суспільну небезпеку чи кримінальну протиправність його наслідків, зазначених в Особливій частині КК України, або керувати ним. Суд, належним чином мотивувавши своє рішення, може не визнати такий стан як обставину, що пом'якшує покарання, якщо особа опинилася у такому стані під час вчинення злочину внаслідок своєї добровільної поведінки.

6. Доповнити Особливу частину КК України такими статтями:

Стаття №...

1. Приведення себе в стан, у якому особа втратила можливість забезпечувати свідомо-вольовий контроль за своєю поведінкою, або неуникнення такого стану, перебуваючи в якому, особа вчинила суспільно небезпечне діяння, передбачене КК України,

- карається...

2. *Те саме діяння, вчинене лікарем, службовою або іншою особою, діяльність якої пов'язана з небезпекою для оточуючих, якщо ця особа вчинила суспільно небезпечне діяння, передбачене КК України, що пов'язане з її службовою або професійною діяльністю,*

- карається...

Стаття №...

Керування транспортним засобом у стані алкогольного сп'яніння, якщо кількість алкоголю в крові становить не менше двох проміле, а також у стані наркотичного чи токсичного сп'яніння або в іншому стані, коли особа не повною мірою могла забезпечувати свідомо-вольовий контроль за своєю поведінкою,

- карається...

**СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ
ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ**

Монографії:

1. Бурдін В.М. Кримінальна відповідальність за злочини, вчинені в стані сп'яніння : [монографія] / В.М. Бурдін. – К. : Атіка, 2005. – 160 с.
2. Бурдін В.М. Кримінальна відповідальність за злочини, вчинені в стані сильного душевного хвилювання: [монографія] / В.М. Бурдін. – Львів : ПАІС, 2006. – 200 с.
3. Бурдін В.М. Осудність та неосудність (кримінально-правове дослідження) : [монографія] / В.М. Бурдін. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2010. – 780 с.

Статті у наукових фахових виданнях та збірниках наукових праць:

1. Бурдін В.М. Стан сп'яніння як обставина, що обтяжує покарання: проблеми сучасного наукового розуміння / В. Бурдін // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. – 2004. – № 1-2 (9-10). – С. 177-182.
2. Бурдін В.М. Штраф як вид покарання за КК України / В. Бурдін // Життя і право. – 2004. – № 6. – С. 51-60.
3. Бурдін В.М. Кримінально-правове значення стану сильного душевного хвилювання за КК України / В. Бурдін // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2004. – № 9. – С. 60-74.
4. Бурдін В.М. Кримінальна відповідальність за злочини, вчинені в стані сп'яніння (історичний аспект) / В. Бурдін // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2004. – Випуск 39. – С. 413-420.

5. Бурдін В. Кримінальна відповідальність за злочини, вчинені в стані сп'яніння, за КК України / В. Бурдін // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2004. – Випуск 40. – С. 334-342.

6. Бурдін В.М. Окремі питання чинності кримінального закону у часі / В. Бурдін // Життя і право. – 2005. – № 1. – С. 51-58.

7. Бурдін В.М. Проблеми обґрунтування кримінальної відповідальності за злочини, вчинені у стані сп'яніння / В. Бурдін // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2005. – № 6. – С. 57-68.

8. Бурдін В.М. Кримінальна відповідальність за злочини, вчинені в стані сп'яніння, за законодавством зарубіжних держав / В. Бурдін // Життя і право. – 2005. – № 3. – С. 70-75.

9. Бурдін В.М. До питання про поняття кримінальної відповідальності за КК України / В. Бурдін // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2005. – № 9 (47). – С. 64-74.

10. Бурдін В.М. Кримінальна відповідальність за злочини, вчинені в стані сильного душевного хвилювання / В. Бурдін // Життя і право. – 2005. – № 5. – С. 68-74.

11. Бурдін В.М. Обґрунтування в науково-практичних коментарях до Кримінальних кодексів кримінальної відповідальності за злочини, вчинені в стані сп'яніння / В. Бурдін // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2005. – Випуск 41. – С. 295-303.

12. Бурдін В.М. Про поняття «протизаконне насильство», «тяжка образа» та «систематичне знуцання» в складах злочинів, передбачених в ст. 116 та ст. 123 КК України / В. Бурдін // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2006. – Випуск 42. – С. 283-293.

13. Бурдін В.М. Окремі методологічні проблеми визначення понять осудності та неосудності / В. Бурдін // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2006. – № 10. – С. 78-88.

14. Бурдін В.М. Про співвідношення понять «стан сильного душевного хвилювання» та «обмежена осудність» / В. Бурдін // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2006. – № 43. – С. 273-280.

15. Бурдін В.М. До питання про часові межі осудності / В. Бурдін // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2007. – № 2. – С. 83-94.

16. Бурдін В.М. До питання про інтелектуальну ознаку осудності / В. Бурдін // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2007. – № 44. – С. 243-251.

17. Бурдін В.М. Осудність і вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність: співвідношення понять / В. Бурдін // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2007. – № 45. – С. 143-153.

18. Бурдін В.М. Співвідношення понять «осудність» – «вина», «неосудність» – «казус» / В. Бурдін // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2008. – № 6. – С. 82-95

19. Бурдін В.М. Кримінально-правове значення непереборної сили / В. Бурдін // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2008. – № 46. – С. 193-203.

20. Бурдін В.М. Кримінально-правове значення фізичного примусу / В. Бурдін // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. Збірник наукових праць / Головний редактор В.Л. Ортинський. – Львів: ЛьвДУВС, 2008. – Вип. 2. – С. 237-248.

21. Бурдін В.М. До питання про тлумачення медичної ознаки неосудності / В. Бурдін // Університетські наукові записки. Часопис Хмельницького університету управління та права. – Серія: Право – Економіка – Управління. – 2008. – № 3. – С. 242-250.

22. Бурдін В.М. Кримінально-правове значення виконання наказу або розпорядження / В. Бурдін // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2008. – № 47. – С. 174-187.

23. Бурдін В.М. Кримінально-правове значення рефлексів та автоматизмів / В. Бурдін // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. Збірник наукових праць / Головний редактор В.Л. Ортинський. – Львів: ЛьвДУВС, 2009. – Вип. 1. – С. 195-206.

24. Бурдін В.М. Осудність та неосудність у кримінальному праві: історичний аспект / В. Бурдін // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2009. – № 48. – С. 241-255.

25. Бурдін В.М. Поняття, підстави та правова природа примусового лікування / В. Бурдін // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2009. – № 49. – С. 207-218.

26. Бурдін В.М. До питання про «спеціальну неосудність» / В. Бурдін // Університетські наукові записки. Часопис Хмельницького університету управління та права. – Серія: Право – Економіка – Управління. – 2009. – № 1. – С. 248-259.

27. Бурдін В. Осудність та неосудність: порівняльно-правові аспекти / В. Бурдін // Вісник національної академії прокуратури України. – 2009. – № 3 (15). – С. 53-62.

28. Бурдін В.М. Псевдонеосудність – злочин *sui generis* / В. Бурдін // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. Збірник наукових праць / Головний редактор В.Л. Ортинський. – Львів: ЛьвДУВС, 2009. – Вип. 3. – С. 191-202.

29. Бурдін В.М. Поняття обмеженої осудності: термінологічні аспекти та функціональне призначення / В. Бурдін // Науковий вісник Львівського

державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. Збірник наукових праць / Головний редактор В.Л. Ортинський. – Львів: ЛьвДУВС, 2009. – Вип. 4. – С. 161-173.

30. Бурдін В.М. Кримінально-правове значення психічного захворювання особи після вчинення нею злочину / В. Бурдін // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2010. – № 50. – С. 243-253.

31. Бурдін В.М. До питання про вольову ознаку осудності / В. Бурдін // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2010. – № 51. – С. 323-330.

32. Бурдін В.М. Причини неосудності: сучасний стан та перспективи удосконалення / В. Бурдін // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. Збірник наукових праць / Головний редактор Б.В. Щур. – Львів: ЛьвДУВС, 2010. – Вип. 4. – С. 329-342.

33. Бурдін В.М. Загальнофілософські передумови диференціації причин неосудності / В. Бурдін // Право і суспільство. – 2010. – № 6. – С. 178-184.

34. Бурдін В.М. Кримінально-правове значення обмеженої осудності / В. Бурдін // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2011. – № 52. – С. 281-292.

Статті, виступи, тези доповідей, які додатково відображають результати дисертації:

1. Бурдін В.М. Окремі питання кримінальної відповідальності за злочини, вчинені у стані сп'яніння, за КК України / В. Бурдін // Актуальні питання реформування правової системи України. Збірник наукових статей за матеріалами I Міжвузівської науково-практичної конференції 21-22 травня 2004 р. м. Луцьк. – С. 185-192.

2. Бурдін В. До питання про причини неосудності / В. Бурдін // Актуальні проблеми тлумачення і застосування юридичних норм: Збірник статей учасників наукової міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті професора П.О. Недбайла. 28-29 березня 2008 р. – Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2008. – С. 185-187.

3. Бурдін В.М. Про поняття «стан сильного душевного хвилювання за КК України» / В. Бурдін // Актуальні питання реформування правової системи України. Збірник наукових статей за матеріалами I Міжвузівської науково-практичної конференції 27-28 травня 2005 р. м. Луцьк. – С. 260-264.

4. Burdin W. Sporne zagadnienia niepoczytalności w prawie karnym Ukrainy / Бурдін В. Спирні проблеми неосудності у кримінальному праві України / В. Бурдін // Wrocławsko-Lwowskie zeszyty prawnicze / Вроцлавсько-Львівський юридичний збірник. – Wrocław : Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2010. – S. 169-186 (С. 161-177).

5. Бурдін В.М. Історія розвитку законодавства про кримінальну відповідальність за злочини, вчинені у стані сп'яніння / В. Бурдін // Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції «Наука і освіта '2004». Том 49. Право. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2004. – С. 32-35.

6. Бурдін В.М. Окремі проблеми кримінальної відповідальності за злочини, вчинені у стані сп'яніння, за КК України / В. Бурдін // Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції «Динаміка наукових досліджень '2004». Том 4. Право. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2004. – С. 34-37.

7. Бурдін В.М. Стан сп'яніння: кримінально-правове значення / В. Бурдін // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: Матеріали XI регіональної науково-практичної конференції. 3-4 лютого 2005 р. – Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2005. – С. 300-302.

8. Бурдін В.М. Окремі питання кваліфікації злочинів, вчинених в стані сильного душевного хвилювання / В. Бурдін // Реформування кримінального та кримінально-процесуального законодавства України: сучасний стан та перспективи: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Івано-Франківськ, 30 вересня – 1 жовтня 2005 року). – Івано-Франківськ, 2005. – С. 34-37.

9. Бурдін В.М. Кримінально-правове значення стану сильного душевного хвилювання / В. Бурдін // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: Матеріали XII регіональної науково-практичної конференції. 9-10 лютого 2006 р. – Львів: юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2006. – С. 332-335.

10. Бурдін В.М. Про поняття обставин, що можуть обумовити виникнення стану сильного душевного хвилювання / В. Бурдін // Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції «Дні науки – 2006». Том 28. – Право. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2006. – С. 55-57.

11. Бурдін В. До питання про емоційну ознаку осудності / В. Бурдін // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: Матеріали XIII регіональної науково-практичної конференції. 8-9 лютого 2007 р. – Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2007. – С. 444-445.

12. Бурдін В.М. Окремі проблеми понять осудності та неосудності в кримінальному праві України / В. Бурдін // Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування і перспективи удосконалення: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції 13-15 квітня 2007 р.: У 2 ч. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2007. – Ч. 1. – С. 146-149.

13. Бурдін В.М. До питання про юридичну ознаку осудності / В. Бурдін // Матеріали III Международной научно-практической конференции «Научное

пространство Европы – 2007». – Том 6. Право. Политология. Философия. Государственное управление. – Днепропетровск: Наука и образование, 2007. – С. 26-29.

14. Бурдін В.М. Чи входить усвідомлення протиправності діяння до інтелектуальної ознаки осудності? / В. Бурдін // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: Матеріали XIV регіональної науково-практичної конференції. 6 лютого 2008 р. – Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2008. – С. 249-252.

15. Бурдін В.М. Причини неосудності: прогалини законодавчого регулювання / В. Бурдін // Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування і перспективи удосконалення. Прогалини у кримінальному законодавстві. Міжнародний симпозіум, 12-13 вересня 2008 р. Тези і реферати доповідей, тести повідомлень. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2008. – С. 40-44.

16. Бурдін В.М. Рефлекси та автоматизми як можливі причини неосудності / В. Бурдін // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: Матеріали XV регіональної науково-практичної конференції. 4-5 лютого 2009 р. – Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2009. – С. 286-290.

17. Бурдін В.М. Історичні передумови диференціації причин неосудності / В. Бурдін // Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування і перспективи удосконалення. Диференціація кримінальної відповідальності: Міжнародний симпозіум 11-12 вересня 2009 року. – Львів: ЛьвДУВС, 2009. – С. 44-47.

18. Бурдін В.М. Кримінально-правова політика по відношенню до осіб з психічними аномаліями / В. Бурдін // Політика української держави у сфері боротьби зі злочинністю: зб. матер. Всеукр. наук.-теор. семінару (м. Івано-Франківськ, 17 грудня 2009 р.). – Івано-Франківськ: ПЮІ ЛьвДУВС, 2009. – С. 22-26.

19. Бурдін В.М. Окремі проблеми обмеженої осудності / В. Бурдін // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: Матеріали XVI регіональної конференції. 8-9 лютого 2010 р. – Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2010. – С. 306-308.

20. Бурдин В.Н. Спорные вопросы причин невменяемости по УК Украины / В. Бурдин // Уголовное право: стратегия развития в XXI веке: материалы Седьмой Международной научно-практической конференции 28-29 января 2010 г. – Москва: Проспект, 2010. – С. 513-517.

21. Бурдин В.Н. К вопросу о необходимости дифференциации причин невменяемости / В. Бурдин // Система ценностей современного общества.

Сборник материалов X Международной научно-практической конференции. В 2-х частях. Часть 2 / Под общ. ред. С.С. Чернова. – Новосибирск: Изд-во «СИБПРИНТ», 2010. – С. 36-39.

22. Бурдін В.М. Компетенція експертів при вирішенні питання про осудність особи / В. Бурдін // Філософські, методологічні й психологічні проблеми права: тези доп. III Всеукр. наук.-теорет. конф. (Київ 23 квіт. 2010 р.). [Текст] / ред. кол. : В.В. Коваленко, М.В. Костицький, О.М. Джужа та ін. – К.: Київ. Нац. Ун-т внутр. справ, 2010. – С. 24-25.

23. Бурдін В.М. Перспективи удосконалення причин неосудності / В. Бурдін // Актуальні проблеми розкриття та розслідування злочинів у сучасних умовах: Міжнародна науково-практична конференція, 5 листопада 2010 року, м. Запоріжжя: матеріали: у 3 ч. – Запоріжжя : Юридичний ін-т ДДУВС, 2010. – Ч. II. – С. 28-31.

24. Бурдін В.М. Загальнофілософські підходи щодо розуміння свободи волі як передумова дослідження осудності та неосудності / В.М. Бурдін // Збірник наукових праць Львівського державного інституту новітніх технологій та управління імені В'ячеслава Чорновола. Серія «Юридичні науки» / за заг. ред. проф. О.І. Сушинського. – Львів : Львівський державний інститут імені В'ячеслава Чорновола, 2010. – Вип. 4. – С. 226-236.

25. Бурдін В.М. Обмежена осудність в механізмі кримінально-правового регулювання / В. Бурдін // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: Матеріали XVII регіональної науково-практичної конференції. 3-4 лютого 2011 р. – Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2011. – С. 279-281.

АНОТАЦІЯ

Бурдін В.М. Осудність та неосудність у кримінальному праві України: проблеми теорії і практики. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право. – Львівський державний університет внутрішніх справ. – Львів, 2011.

У дисертації за допомогою поєднання загальнофілософських та формально-логічних підходів проаналізовано кримінально-правові явища осудності та неосудності, визначені їх істотні ознаки, з'ясовано співвідношення цих понять між собою та з іншими кримінально-правовими поняттями. Обґрунтовано, що поняття осудності перебуває з поняттям неосудності у відношенні суперечності, що зумовлює нерозривний зв'язок між змістом цих понять. Запропоновано нову термінологію для позначення ознак цих понять. По-новому вирішено питання про видові поняття обмеженої

осудності, його структурне розміщення у КК України та кримінально-правове значення. З урахуванням відношення суперечності, яке існує між поняттями осудності та неосудності, розуміння істинності кон'юнктивного судження, яким сформульоване положення про осудність, та диз'юнктивного про неосудність, а також загальнофілософських категорій «причини» та «наслідку» запропоновано новий перелік причин неосудності. З метою запобігання випадкам об'єктивного ставлення у вину за вчинення суспільно небезпечних діянь у стані так званої псевдонеосудності запропоновано використання конструкції злочину *suī generis* вже до самого факту добровільного приведення особою себе до такого стану. На підставі проведеного аналізу зроблені пропозиції щодо удосконалення чинного КК України та практики його застосування.

Ключові слова: вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність, неосудність, обмежена осудність, осудність, причини неосудності, стан сп'яніння, суб'єкт злочину.

АННОТАЦІЯ

Бурдин В.Н. Вменяемость и невменяемость в уголовном праве Украины: проблемы теории и практики. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук по специальности 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. – Львовский государственный университет внутренних дел. – Львов, 2011.

В диссертации на основе комплексного использования общеправовых и формально-логических подходов проанализированы уголовно-правовые явления вменяемости и невменяемости, определены их существенные признаки, которые необходимо включать в содержание понятий о соответствующих явлениях, определено соотношение понятий вменяемости и невменяемости между собой и с другими уголовно-правовыми понятиями. Использование историко-правового метода позволило нам сделать вывод о том, что развитие представлений о понятиях вменяемости и невменяемости осуществлялось в направлении все большего понимания необходимости дифференцированного подхода к причинам, которые обуславливают существование и трансформацию этих явлений. Сделана попытка доказать то, что активное развитие психиатрической науки, с одной стороны, имело позитивное значение для развития понятий вменяемости и невменяемости, а с другой, гиперболизация психиатрами психических заболеваний среди причин невменяемости привело в конечном счете к тому, что другие причины стали рассматривать в рамках других уголовно-правовых понятий и институтов.

Аргументирован вывод о том, что понятие вменяемости находится с понятием невменяемости в соотношении противоречия, что, в свою очередь, обуславливает неразрывную связь между признаками, которые входят в содержание этих понятий. Предложено использование новой терминологии для обозначения признаков соответствующих понятий. Определены часовые рамки существования вменяемости и невменяемости. В работе сделан вывод о том, что лицо должно считаться вменяемым, если на момент начала совершения общественно опасного деяния оно могло осознавать общественную опасность и уголовную противоправность своего деяния и его последствий, а также руководить им. Уточнено соотношение и функциональное предназначение нижней возрастной границы уголовной ответственности с вменяемостью. Нижняя возрастная граница используется законодателем для того, чтобы указать с какого возрастного периода по отношению к лицу может действовать презумпция вменяемости, и до какого момента лицо неоспоримо считается неспособным понимать уголовно-правовое значение своего деяния и руководить им.

По-новому решен вопрос о видовом понятии ограниченной вменяемости, его структурном размещении в УК Украины, а также уголовно-правовом значении в механизме уголовно-правового регулирования. Сделан вывод о том, что с учетом функционального предназначения признаков видового понятия ограниченной вменяемости нет необходимости в отдельной статье формулировать все содержание этого понятия, которое будет вторично указывать на признаки родового понятия вменяемости, а также искать соответствующий термин для его названия. Достаточно с учетом функционального предназначения новых существенных признаков этого понятия в механизме индивидуализации уголовной ответственности непосредственно разместить эти признаки в структуре соответствующих институтов УК Украины.

С учетом отношения противоречия, которое существует между понятиями вменяемости и невменяемости, правил про истинность конъюнктивного суждения, которым сформулировано положение о вменяемости, и дизъюнктивного о невменяемости, а также взаимодействия общефилософских категорий «причины» и «следствия», в диссертации предложен новый подход к причинам невменяемости. С целью предупреждения случаев объективного вменения за совершение общественно опасных деяний в состоянии так называемой псевдоневменяемости предложено использование конструкции преступления *sui generis* уже к самому факту добровольного приведения лицом себя в такое состояние. На основании проведенного анализа сделаны конкретные предложения, направленные на усовершенствование действующего УК Украины и практики его применения.

Ключевые слова: возраст, с которого может наступать уголовная ответственность, невменяемость, ограниченная вменяемость, вменяемость, причины невменяемости, состояние опьянения, субъект преступления.

SUMMARY

Burdin V.M. Sanity and insanity in criminal law of Ukraine: problems of theory and practice. – Manuscript.

Thesis for obtaining the Doctor of legal sciences degree on speciality 12.00.08 – Criminal Law and Criminology; Criminal-Executive Law. – Lviv State University of Internal Affairs. – Lviv, 2011.

Criminal legal phenomena of sanity and insanity are analyzed, their substantial features are defined, correlations of these concepts between each other and with other criminal legal concepts are determined by means of general philosophical and formal logical approaches combination. It is substantiated that the concept of sanity is in contradiction with the concept of insanity which causes an indissoluble link between the content of these concepts. The new terminology for these concepts features denotation is proposed. The issues of insanity specific concept, its structural placement in the Criminal Code of Ukraine and criminal legal importance are solved anew. Considering the concepts of sanity and insanity being in contradiction, the understanding of conjunctive judgement truth, used for formulation of sanity provision and the understanding of the disjunctive one about insanity as well as the general philosophical categories of «reason» and «consequence», a new list of insanity reasons is proposed. To prevent occasions of objective incriminating for socially dangerous acts commitment in the state of so-called pseudo-insanity, the sui generis crime construction usage to the very fact of volitional self-bringing to this state is presented. On the ground of the provided analysis, the suggestions on improving the standing CC of Ukraine and the practice of its application are made.

Key terms: age of criminal liability; insanity; partial sanity; sanity; insanity reasons; state of intoxication; subject of (a) crime.

Підписано до друку 21.06.2011 р. Формат 60x90/16.
Папір офсетний. ум. друк. арк. 1,9.
Тираж 100 прим. Зам. № 53

Видавничий центр
Львівського національного університету імені Івана Франка
79000, м. Львів, вул. Дорошенка, 41